

הלקח הנשגב שצריך ללמוד מיעקב אבינו בית יהודי צריך להיות ראוי להשראת השכינה!

(מתוך "משוש דודים" לקראת נישואי בני הבן זקונים
החתן ישכר דוב נ"י בעזרת השי"ת בשעה טובה ומוצלחת)

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

וכאשר הוא נקלע לצרה שאין בידו לפרטה שיהיה פרוטה, הוא פונה לשותף שישקיע מכספו בעסק, הלא בוז יבוז לו השותף וישלחו לנפשו, הנה כי כן אם לא נשתף את הקב"ה כשותף שיהיה בניהול כל הבית בדרכי התורה והיראה, באיזה בושת פנים נוכל לבוא לפני בעת צרה ח"ו בבקשה כי בהיותו שותף יסייע לנו בכל עניני הבית.

וזהו שאמר דוד המלך נעים זמירות ישראל (תהלים טז ח): "שויתי ה' לנגדי תמיד", כלומר לא נזכרתי בה' רק כשהייתי צריך את עזרתו, אלא בכל עת ובכל שעה זכרתי שהקב"ה נמצא עמדי. ואם נתבונן נראה כי על הנהגה זו נתכוון הרמ"א כשבחר להתחיל הגהותיו בשלחן ערוך (או"ח סימן א סעיף א):

"שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך.

כל שכן כשישים האדם אל לבו, שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד".

"זה מזו" "זו מזה" אותיות "מזוזה"

ויש להרחיב בענין חשוב זה שהוא יסוד גדול בהצלחת הבית היהודי, על פי מנהג ישראל תורה לכתוב בנוסח התנאים כמבואר ב"נחלת שבעה" (סימן ח): "אל יברחו ואל יעלימו לא זה מזו ולא זו מזה". ומצינו בכתבי קודש של הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע ב"ליקוטי תורה וש"ס" על המדרש (פרשת עקב דף נד): בשם מורו ורבו הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע, כי בנוסח זה רמוז מצות מזוזה, שכן ז"ה מזו"ו הן אותיות מזוזה, וכן ז"ו מזו"ה הן אותיות מזוזה. וצריך ביאור מהו ענין מזוזה לנישואי איש ואשה.

ונראה לבאר בדרך עבודה הענין בזה, על פי מה ששינו בגמרא (ע"ז יא). דבר פלא באונקלוס אחרי שנתגייר, שלח הקיסר גדוד צבא של הרומאים לעצרו ולהביאו לפני הקיסר. והנה כאשר באו גדוד הצבא לקחת את אונקלוס, התחיל למשוך אותם בדברי תורה עד שנתגיירו כולם. שלח הקיסר גדוד אחר והזהירם לבל ידברו עמו, כאשר באו לקחת אותו אמר להם, בואו ואומר לכם דברים של חול, וכך המשיך אותם בחכמתו עד שגם הם נתגיירו. שלח הקיסר שוב בפעם השלישית גדוד של צבא לקחתו, והזהירם שלא ידברו עמו כלום.

גמרא: רב ששת חזר על לימודו כל שלשים יום,
ועמד בפתח הדלת ואמר: נפשי שמחה, לך קראתי, לך שניתי

פלא והפלא: איך אמר רב ששת לנפשו:

"לך קראתי, לך שניתי", הלא ברור שלמד תורה לשם ה'

חתם סופר: מצות מזוזה רומזת על זמן הגלות,

כאשר הקב"ה שומר בחוץ ועבדיו ישראל נמצאים בפנים

בזמן שבית המקדש היה קיים ישב הקב"ה

בפנים בקדשי הקדשים ועבדיו הכהנים והלוים שמרו בחוץ

נופח בו את הנשמה. ענין זה מתאים להפליא עם מה ששינו בגמרא (שם):

"תנו רבנן נאמר כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר כבוד את ה' מהונך, הוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום, נאמר איש אמו ואביו תיראו, ונאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, הוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום".

נמצינו למדים מזה דבר הנשגב מבינת אנוש, שהקב"ה כביכול בעצמו הוא שותף שוה בשוה עם האיש והאשה בבנין הבית היהודי, ומזה נשכיל להבין כי כמו שהוא יתברך שותף בלידת כל צאצאיו של אדם על ידי שנפח בהם נשמת חיים, כך הוא שותף בכל שטחי החיים לפרנסם לגדלם לחנכם ולחכמם.

אולם עלינו לזכור כי לא בחנם הקב"ה מכנה עצמו כביכול רק בבחינת "שותף", כדי ללמדנו בכך שהקב"ה דורש מהאב והאם שגם הם יתרמו את חלקם כראוי לשותפים, ואז הוא יתברך תורם את חלקו בשותפות לסייע להם, שחפץ ה' בידם יצליח לגדל כל צאצאיהם לתורה לחופה ולמעשים טובים.

לזכור את הקב"ה השותף לא רק כשצריכים לישועתו

והנה אם כל איש ואשה מזרע ישראל היו זוכרים על כל צעד ושעל חסד נפלא זה, שהקב"ה הוא שותף שוה המסייע להם להצליח בכל מעשה ידיהם, כי אז היו מצליחים לגדל ולפרנס את כל צאצאיהם בהרחבה לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות הגוף והנפש, אולם הצרה היא שהיצר הרע משכח ענין נפלא זה מן האדם.

ומזה נשכיל להבין כמה מגונה הדבר, שאדם נזכר בשותפות של הקב"ה רק כשהוא נמצא בעת צרה, שאז הוא נזכר לפנות להקב"ה ולבקש ממנו שיעזור לו. למה הדבר דומה, לאדם שלקח לו שותף בעסקיו, וכל זמן שהוא מרוויח הוא שוכח לתת לשותף את חלקו,

"כי נח נפשיה איפסק עמודא דנורא בין ידיה לכולי עלמא", [כאשר נפטר מן העולם הפסיק עמוד האש בינו לבין כל העולם], "וגמירי דלא אפסיק עמודא דנורא אלא אי אחד בדרא אי לתרי בדרא", [יש בידינו קבלה שאין עמוד האש מפסיק בין הנפטר לציבור, רק ליחיד בדורו או לשנים בדורו]. אמר רבי זירא, אהנייה ליה שוטייה לסבא". ופירש רש"י: "שוט של הדס שהיה מוקד בו". כלומר שבזכות הריקוד לפני הכלה עם שלשה הדסים זכה לעמוד האש ביום פטירתו.

וצריך להבין, א'. מה ראה רב שמואל בר יצחק על ככה שהיה מוקד לפני הכלה בשלשה בדי הדס ולא בבד אחד של הדס כמו שרקד רבי יהודה בר אילעאי. ב'. מדוע זכה רב שמואל בר רב יצחק אחרי פטירתו לאותו "עמודא דנורא", כשכר על שהיה מוקד לפני הכלה אתלת מהי המדה כנגד מדה. עוד ראוי להתבונן בגמרא (כתובות ח). שתקנו לברך בשמחת נישואין: "שהשמחה במעונו". וצריך להבין מדוע תיקנו לברך בנוסח זה דוקא בשמחת חתן וכלה.

"שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה אביו ואמו"

כדי להבין כל זה פתח דברינו יאיר לבאר בדרך עבודה השוה לכל נפש, מנהגו בקודש של רב שמואל בר רב יצחק שהיה מוקד לפני הכלה "אתלת" בשלשה בדי הדס, על פי מה ששינו בגמרא (סוטה יז):

"דריש רבי עקיבא, איש ואשה זכו שכניה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן", ופירש רש"י: "שכינה ביניהן, שהרי חלק את שמו ושכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה. לא זכו אש אוכלתן, שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש".

ונראה לפרש כוונת רבי עקיבא על פי מה ששינו (קידושין ל:): "תנו רבנן, שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה אביו ואמו". ופירש רש"י כי אביו ואמו נותנים לו את הגוף והקב"ה

בפרשתינו פרשת ויחי (מט א): "ויקרא יעקב אל בניו ויאמרו האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים". שינו על כך בגמרא (פסחים נו):

"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכניה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

ממאמר זה אנו חייבים ללמוד לקח נשגב, כי בית יהודי צריך שיהיה ראוי להשראת השכינה, אבל אם ההנהגה בבית היא כזו שהשכינה אינה שורה בו, הרי זה סימן כמו שחשש יעקב כאשר נסתלקה השכינה ממנו, שמא חס ושלום יש פסול בתוך הבית שגורם לגרש את השכינה הקדושה.

לרגל השמחה השרויה בביתנו לקראת נישואי בנו הבן זקונים בעזרת השי"ת בשעה טובה ומוצלחת, דבר בעתו מה טוב לשתף את הקוראים הנכבדים, במה שכתבנו בענין זה בקונטרס "משוש דודים" (מאמר א) העומד לצאת לאור לקראת החתונה.

רב ששת עמד כל שלשים יום בפתח הדלת

חכמינו ז"ל מספרים לנו בגמרא על הנהגה מופלאה של רב ששת (פסחים סח): "רב ששת, כל תלתין יומין מזהר ליה תלמודיה וקאי בעיברא דדשא ואמר, חדאי נפשאי חדאי נפשאי, לך קראי, לך תנאי". פירוש, רב ששת נהג לחזור על לימודו כל שלשים יום, והיה נשען על בריח הדלת ואמר, תשמחי נפשי תשמחי נפשי, לך קראתי מקרא, לך שניתי משנה.

ויש לתמוה: (א) מה ראה רב ששת על ככה שכל שלשים יום חזר על לימודו ובכל פעם נשען על בריח הדלת ודיבר לעצמו: "חדאי נפשאי חדאי נפשאי, לך קראי לך תנאי". (ב) הלא ברור כי רב ששת בגודל קדושתו למד תורה לשמה בלתי לה' לבדו, הנה כי כן איך קבע לעצמו מנהג לומר בפה מלא לנפשו שהוא למד בשביל הנפש.

נקדים מה שמצינו בגמרא (כתובות יז). שחכמינו ז"ל הפליגו בקדושת העבודה של "כיצד מוקדין לפני הכלה", וכך אמרו שם:

"אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי, שהיה נוטל בד של הדס ומוקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה, רב שמואל בר רב יצחק מוקד אתלת", ופירש רש"י: "שלש בדין זורק אחת ומקבל אחת", "אמר רבי זירא קא מכסיף לן סבא", הסבא מבייש אותנו כי הוא מזלזל בכבודו ונוהג קלות ראש בעצמו.

כאשר אחזו באונקלוס ויצאו מפתח הבית, ראה אונקלוס את המזוזה והניח ידו עליה, שאלוהו אנשי הצבא על המזוזה מהי, אמר להם: **"מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם"**, מיד נתגיירו גם הם כולם.

וביאר ב"דרשות חתם סופר" (לחנוכה דף סה טור ג ד"ה וענין), כי מצות מזוזה רומזת על חורבן בית המקדש, שאז הקב"ה כביכול עומד מבחוץ ועבדיו בני ישראל יושבים מבפנים, אבל בזמן שבית המקדש היה קיים ישב הקב"ה בפנים בקדשי הקדשים, ועבדיו הכהנים והלויים שמרו מבחוץ, והנה הדברים בלשון קדשו:

"הנה ענין מזוזה עבדיו יושבים בפנים והוא משמרם מבחוץ, הענין בזה, כשעושים רצונו הרי הקב"ה בחינת מלך יושב פנים בדביר קדשו הארון והלוחות וכו', ומשרתיו סובבים מבחוץ, (מדות פ"א מ"א) בכ"ד מקומות הכהנים והלויים שומרים בבית המקדש.

אמנם כשאינם עושים רצונו ח"ו ורק נשארה האמונה, וח"ו הקב"ה מבחוץ (ישעיה נז ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך, זה רמז ב' פרשיות אמונה שבמזוזה שקובעים בחוץ על הדלת, מכל מקום הוא יתברך שמו שומר אותם, (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' אני ה' אלליהם".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים, כי מצות מזוזה היא רמז על זמן החורבן, כאשר הקב"ה אינו יושב מבפנים בקדשי הקדשים ועבדיו הכהנים והלויים מבחוץ, אלא עבדיו יושבים בפנים בתוך הבית והקב"ה שומר עליהם מבחוץ.

אסור להשאיר את הקב"ה בחוץ על יד הדלת

אולם אחי ורעי הבה נזכור תמיד, שהקב"ה אינו רוצה לעמוד בחוץ כביכול כעני שעומד בפתח הבית, אלא הוא משתוקק להיכנס בפנים בתוך הבית היהודי, ועל כך אמרה כנסת ישראל (שיר השירים ה ב): **"קול דודי דופק פתחי לי"**, כלומר הקב"ה דופק על פתח ביתינו ומתחנן אלינו, שלא נשאיר אותו בחוץ על יד מזוזת הפתח, אלא נפתח לו את פתח הבית כדי שיוכל להשרות שכינתו בפנים בבחינת: **"איש ואשה זכו שכינה ביניהן"**.

אמנם כדי שהקב"ה כביכול ירצה להשרות שכינתו בפנים בתוך הבית, אנו חייבים לדאוג לכך שהבית יהיה בבחינת מקדש מעט המתאים להשראת השכינה, על ידי שהאיש והאשה הממונים על הבית יעמדו על המשמר, הן בסור מרע להתלבש ביראת ה' שלא להכניס בתוך הבית דברים המנוגדים לתורה ויראת שמים, שהם גורמים בכך לגרש ח"ו את השכינה הקדושה, והן בעשה טוב שישמע בבית קול תורה שגורם להשראת השכינה כמבואר בגמרא (ברכות ו.) שאפילו אחד שישוב ועוסק בתורה שכינה עמו. ונראה כי זהו ביאור הגמרא (שבת לא.):

"כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל, מכריז רבי ינאי, חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד".

וצריך ביאור על איזה דירה ודלת מדובר כאן. אך לפי האמור יש לומר שביקשו לרמו בזה, כי הרוצה להכניס את השכינה בבית צריך לכך תורה ויראת שמים, אבל אם יש בו רק תורה בלי יראת שמים, הרי זה כאילו יש לו דירה אבל אין לו מפתח לפתוח את הדלת, שאז הוא משאיר כביכול את הקב"ה בחוץ על יד מזוזת הפתח.

"נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים"

ועתה בא וראה עד היכן הדברים מגיעים ממה שמצינו מאמר חכמינו ז"ל במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן טז):

"בשעה שברא הקב"ה את העולם, נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים, ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו (בראשית ב יז), מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ועבר על צויו, אמר ליה הקב"ה, כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון".

נמצינו למדים מזה כי מאז שברא הקב"ה את העולם: **"נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים"**, אלא שעל ידי חטא עץ הדעת סילק הקב"ה שכינתו מן הארץ. והנה הגם שהשרה הקב"ה שכינתו בבית המקדש, ככתוב (שמות כה ח): **"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"**, אולם זה היה רק בזמן שבית המקדש היה קיים, אבל מאז שחרב בית המקדש בעוונותינו הרבים אין לשכינה מנוחה כי היא גולה ממקום למקום,

"במעונו" של הקב"ה שנתמלא רצונו למצוא דירה בתחתונים.

הנה כי כן איך יעיז קרוץ מחומר, בשר ודם, שהיום הוא כאן ומחר בקבר, לאטום את אזנו מלשמוע את קול הקב"ה הדופק בפתחי בתינו בבקשת: **"פתחו לי פתח כחודו של מחט"**, באיזה פנים נבוא אחר כך להתפלל לפניו: **"שמע קולנו ה' אלקינו חוס ורחם עלינו"**, כאשר אין אנו שומעים ח"ו בקולו, ומי הוא זה אשר ימלא לבו להיות כפוי טובה להקב"ה המשפיע לו כל טוב, להשאיר אותו כביכול בחוץ ולא יכניס אותו בחדרי ביתו, כדי למלא את רצונו אשר מיום שברא את עולמו: **"נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים"**.

רב ששת עמד על יד המזוזה לדבר אל הקב"ה שעומד שם

מעתה יאיר לנו להבין המעשה הנשגב של רב ששת, רק נקדים כלל גדול בפוסקים כי סתם שכירות שלשים יום, ומקור הדבר בגמרא (ב"מ קא): לפי פירוש רש"י (ד"ה אלא בימות הגשמים): **"דהשוכר סתם שלא פירש זמן הוי שכירות שלשים יום, הלכך בימות החמא**

<p>"קול דודי דופק פתחי לי" - הקב"ה דופק בפתח הבית ומתחנן שלא להשאירו בחוץ אלא נכניסו בפנים צריך לקדש את הבית בקול תורה ובמעשים טובים, כדי שהקב"ה יסכים להשרות שכינתו בתוך הבית</p>
<p>רב ששת עמד בפתח על יד המזוזה ואמר להקב"ה שעומד שם: "לך קראתי, לך שניתי", כדי שתיכנס בבית</p>
<p>"שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה אביו ואמו", אסור להיזכר בשותף רק כאשר נמצאים ח"ו בעת צרה</p>

כמזכור שנינו בגמרא (מגילה כט.):

"תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן, גלו למצרים שכינה עמהן... גלו לבבל שכינה עמהן".

וזהו שמצינו בתיקוני זוהר (הקדמה א): שעל כך אומר הכתוב (בראשית ח ט): **"ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה"**, כלומר בגלות לא מצאה היונה שהיא רמז על השכינה מנוח לכף רגלה, מחמת היותה גולה ממקום למקום.

אולם גם בגלות משתוקק הקב"ה להשכין שכינתו בתוך הבית היהודי בבחינת: **"איש ואשה זכו שכינה ביניהן"**, הנה כי כן מבואר היטב מה שמתחנן הקב"ה אלינו: **"קול דודי דופק פתחי לי"**, פתחו לי פתח בתיכם כדי שאוכל להיכנס בפנים בתוך הבית היהודי, ואל תשאירו אותי כביכול לעמוד בחוץ על יד פתח הבית, ששם אני עומד במזוזה לשמור עליכם מבחוץ כאשר אתם נמצאים בפנים בתוך הבית, ועל זה נאמר בתיקוני זוהר (הקדמה א): **"אין חסיד אלא המתחסד עם קונו דעביד ליה קן"**.

מעתה יומתק להבין מה שתקנו לברך בשמחת נישואין: **"ההשמחה במעונו"**, כדי ללמדנו כי בשמחת חתן וכלה שבונים את ביתם על אדני התורה והיראה, יש שמחה גדולה אצל הקב"ה על כך שאפילו בגלות יש לו מעון להשרות בו שכינתו, אשר כפי שלמדנו מדברי המדרש מיום שברא הקב"ה את העולם: **"נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים"**, ובכן זהו ביאור הברכה: **"ההשמחה במעונו"** – השמחה האמיתית בנישואי איש ואשה היא

הנה כי כן הרווחנו להבין מעט מזעיר הנהגת רב שמואל בר רב יצחק שהיה **"מורקד** כי ביקש לבטא בכך השמחה הגדולה שיש לכל איש ישראל, על שבחר הקב"ה ברוב ענוותנותו באיש ואשה שיהיו השותפים שלו, כמאמרם: **"שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה אביו ואמו"**. זאת ועוד, שהשוה הקב"ה את כבודם לכבודו, ובכך השפיע להם כח שגם הם יוכלו להשפיע תורה וקדושה בביתם, ועל זה כתוב (קהלת ד יב): **"והחוט המשולש לא במהרה ינתק"**.

יומתק להבין בזה מה שבחר רב שמואל בר רב יצחק להביע רעיון נשגב זה של שלשה שותפין באדם דוקא בשעת הרקידה, כי לכאורה יש מקום לתמוה, איך אנו רוקדים ושמחים בשעת שמחת נישואין, מנין יש לנו הבטחון כי האיש והאשה יצליחו להיות רעים האהובים, אשר יחיו באהבה ואחזה ושלום ורעות.

ויש לומר כי אכן מחמת סיבה זו, נתחכם רב שמואל בר רב יצחק לרקד לפני הכלה אתלת בשלשה בדי הדס, כנגד שלשה שותפים באדם הקב"ה אביו ואמו, כי ביקש ללמדנו בזה שאם ישתדלו האיש והאשה לזכור תמיד, שאסור להשאיר את הקב"ה בחוץ על יד המזוזה, אלא החובה מוטלת עליהם לפתוח את הבית לפני השכינה כדי שיהיו בבית שלשה, אז ודאי יש מקום לרקוד ולשמוח בשמחת נישואין כזו, כי חפץ ה' בידם יצליח בכל אשר יעשו.

"עמודא דנורא" היא השכינה הקדושה

בדרך זו במסילה נעלה לבאר על פי האמור מה שזכה רב שמואל בר רב יצחק לקבל שכר על מה שהיה מרקד לפני הכלה אתלת: **"כי נח נפשיה איפסק עמודא דנורא בין ידיה לכולי עלמא, וגמיירי דלא אפסיק עמודא דנורא אלא אי אחד בדרא אי לתרי בדרא"**.

נקדים מה שמבואר בזוהר הקדוש (פרשת בלק קצא): בשם ההוא ינוקא, על הפסוק בפרשת בשלח (שמות יג כא): **"וה' הולך לפנייהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה"**. ומפרש כי **"עמוד הענן"** הוא הקב"ה כביכול בעצמו שהלך לפנייהם ביום, ואילו **"עמוד אש"** היא השכינה הקדושה שנקראת כלה שהלכה לפנייהם בלילה, ובלשון קדשו: **"ובגין כן הולך לפנייהם יומם, הוא אזיל ביממא וכלה אזלא בליליא, דכתיב ולילה בעמוד אש להאיר להם דא כלה, כל חד כדחיא ליה"**.

נמצא לפי זה כי מה שאמרו בגמרא: **"עמודא דנורא"** שפירושו **"עמוד של אש"** הפסיק בין רב שמואל בר רב יצחק לכל הציבור, הכוונה בזה על השכינה הקדושה שהיא בבחינת **"עמוד האש"**. וכן מצינו בגמרא (כתובות סב): **"היודה בריה דרבי חייא חתניה דרבי ינאי הוה, אזיל ויתיב בני רב וכל בני שמשי הוה אתי לביתיה, וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא"**. ופירש ב"חדושי אגדות" להמהר"ל מפראג: **"עמודא דנורא, פירוש שהשכינה מוליכתו לביתו"**.

הנה כי כן מבואר היטב מה שזכה רב שמואל בר יצחק לעמודא דנורא, מדה כנגד מדה על שהיה מרקד לפני הכלה אתלת, כי כבר נתבאר שהיה מרקד לפני הכלה אתלת, כדי לחזק בישראל את האמונה האיתנה שצריך להשרות את השכינה בבית בבחינת החוט המשולש: **"איש ואשה זכו שכינה ביניהן"**, לכן היה זה שכרו שהשכינה הקדושה עצמה בבחינת **"עמודא דנורא"** ליוותה אותו אחרי פטירתו, שאינם זוכים לכך רק אחד או שנים בדור.

טעמים בדרך פרד"ס למנהג ישראל לאכול דגים בשבת בכל סעודה

"וקראת לשבת עונג, במה מענגו, בדגים גדולים"

רבונו של עולם כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדה ואני מה תהא עלי, אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך."

מעתה יאיר לנו להבין מנהג ישראל תורה לאכול דגים לכבוד שבת, כדי להורות שאפילו אלו שעסוקים במלאכתם כל השבוע חייבים לעסוק בתורה בשבת, על כן מנהג ישראל תורה לאכול דגים בכל ג' סעודות של שבת, לרמז על טעם הגמרא: "למה נמשלו בני אדם כדגי הים, לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצוות מיד מתים".

נשמות צדיקים מתגלגלים בדגים

בעולם התורה ידוע הטעם לאכילת דגים בשבת, ומקור הדבר ממשנתו הטהורה של המקובל האלקי בעל "מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן נב), כי נשמות הצדיקים מגולגלים בדגים שיש להם תיקון בקלות בלי צער השחיטה, כשאר בעלי חיים טהורים שצריכים שחיטה, ויכולים להתנבל בשחיטה לא כשרה או כסימני טריפה, ובלשון קדשו:

"סוד דג שצריך לאכול בג' סעודות בשבת, כי שם מגולגלין נשמות של צדיקים, דכתיב (במדבר יא כב) כל דגי הים יאסף להם, וכדאיתא בזוהר סוף שמיני (רעיא מהימנא דף מב.) שתלמידי חכמים כתיב גביהו אסיפה".

אמנם צריך ביאור כי הן אמת שהצדיקים מתגלגלים בדגים, אולם מדוע עלינו לתקנם דוקא בשבת ולא בימות החול. ונראה ללמוד הביאור על כך מדברי הזוהר הקדוש הנ"ל שציין ה"מגלה עמוקות", וזה לשון קדשו:

"דגים וחגבים אינם טעונים שחיטה, אלא אסיפתם היא המתרת אותם, הכי מארי מתיבתא אין צריכין שחיטה, אלא דאתמר בהון (בראשית מט לג) ויגוע ויאסף אל עמיו, מה נוני ימא חיותן בימא, אף תלמידי חכמים מארי מתיבתא, חיותיהו באורייתא, ואי אתפרשן מנה מיד מתים". פירושו: "מה דגים חיותם בים, אף תלמידי חכמים בעלי המשנה חיותם בתורה, ואם יפרשו ממנה מיד מתים".

כאשר נתבונן בסיום המאמר נוכל להשכיל מזה, כי הזוהר עצמו מבאר הטעם מדוע תלמידי חכמים מתגלגלים בדגים שאינם צריכים תיקון בצער השחיטה, כי עצם הדבר שהם מתגלגלים בדגים שאין להם חיות רק במים, הוא לימוד זכות נפלא על התלמיד חכם שעסק בתורה כל ימי חייו ולא פרש מן התורה.

והנה כבר ביארנו בטעם הקודם, כי מה שאנו אוכלים דגים בשבת שחיותם הוא רק במים, הוא כדי להזכירנו שאנו נמשלים לדגים שאין לנו חיות רק בתורה, מעתה יתבאר היטב מדוע אנו אוכלים דגים בשבת לתקן את נשמת הצדיק שנתגלגל בדגים, כי היות ששבת הוא יום שצריך לעסוק בו בתורה, נמצא כי באכילת דגים שאין להם חיות בתורה, יש בזה לימוד זכות גדול לתקן נשמת הצדיק שעסק בתורה, אלא שהיה בו איזה פגם דקה מן הדקה.

מאמר זה מתאים היטב עם מה ששינוי בגמרא (ברכות סא:):

"פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה, אמר ליה, עקיבא אי אתה מתיירא מפני מלכות, אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים מנמקום למקום, אמר להם מפני מה אתם בורחים. אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם.

אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פיקח אתה אלא טיפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתייראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה, אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה, כי הוא חיין ואורך ימין, כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה".

"עין הרע" של השועל אינה "שולטת בהם"

יומתק לפרש בזה ברכת יעקב אבינו בפרשתנו: "וידגו לרוב בקרב הארץ". ופירש רש"י: "וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם". ויש לומר שהכוונה בזה על עין הרע של השועל שהוא מהלך על גב הנהר, ומנסה לפתות את הדגים לצאת מן המים, שהנמשל בכך על היצר הרע שמפתה את ישראל לעזוב את עסק התורה, ועל כך בירך יעקב את אפרים ומנשה: "וידגו לרוב בקרב הארץ", שיהיו כדגים הללו שפרים ורבים: "ואין עין הרע" של השועל "שולטת בהם", כך לא יפרשו מן התורה שהיא חיותם.

וכן מצינו במדרש רבה בפרשתנו (ב"ר צז ג) על הפסוק: "וידגו לרוב, מה דגים הללו גדלין במים, כיון שיוודת טיפה אחת מלמעלה, מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהון, כך הן ישראל גדלין במים בתורה, כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה, הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהון".

והנה ידוע שיום השבת מיועד לעסק התורה, כמו שכתב הטור (או"ח סימן רצ) בשם המדרש: "אמרה תורה לפני הקב"ה,

בפרשתנו פרשת ויחי אנו למדים לראשונה מברכתו של יעקב אבינו לאפרים ומנשה שהמשיל את ישראל לדגים (בראשית מח טז): "המלאך הגואל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ". ופירש רש"י: "וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם".

הנה כי כן דבר בעתו מה טוב לבאר במאמרים הבאים עלינו לטובה מנהג ישראל תורה לאכול דגים בשבת, ומקור הדבר בגמרא (שבת קיח:): על הפסוק (ישעיה נח ג):

"כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו, שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, עונג זה איני יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת ענג, הוי אומר זה עונג שבת, במה מענגו, רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר, בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין. רב חייא בר אשי אמר רב, אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג, מאי היא, אמר רב פפא כסא דהרסנא". ופירש רש"י: "דגים קטנים מטוגנים בשמן קרביהן ובקמח".

הרי לנו כמה היה חשוב המנהג לאכול דגים, עד כדי כך שאפילו מי שאין ידו משגת לקנות דגים גדולים, בכל זאת מכין דגים קטנים לכבוד שבת. וכן משמע בגמרא (שם קיט.) מיוסף מוקיר שבת שנהג לקנות דגים גדולים לכבוד שבת, וזכה לעשירות גדולה בזכות זה. וידוע כמה הקפידו הצדיקים לקיים מנהג קדוש זה, והרבה מהם נהגו למלוח בעצמם את הדגים.

ומקור הדבר בגמרא (שבת קיט.): "רבא מלח שיבוטא" שהוא מין דג. וראה ב"נתיב מצותיך" להרה"ק מקמארנא זי"ע (נתיב אמונה שבל ו אות ח) וזה לשון קדשו: "ואמר רבינו הקדוש מוהר"ר יעקב יצחק [מלובלין] לתלמידו מורי דודי רבינו צבי הירש [מזידיטשוב], הירש בני בוא ואומר לך היחוד של מליחת דגים לכבוד שבת".

חוט המשולש

ג' ברכות דגים שבת אדם

פתח דברינו יאיר בדברי ה"בני יששכר" (שבתות מאמר א סימן יא) שמבאר טעם לאכילת דגים בשבת, כי כאשר נתבונן נראה שבכל שבעת ימי בראשית לא מצינו ברכה, רק בשלשה דברים שנבראו בשלשה ימים רצופים בזה אחר זה, ואלו הם:

(א) "דגים" נבראו ביום ה' ונזכרה בהם ברכה (בראשית א כב): "ויברך אותם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים." (ב) "אדם" נברא ביום ו' ונזכר בו ברכה (שם א כח): "ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ." (ג) "שבת" נברא ביום השביעי ונזכר בו ברכה (שם ב ג): "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו".

והנה כאשר מגיע יום השביעי שהוא שבת קודש, אוכל אדם שנברא ביום ו' את הדגים שנבראו ביום ה', והרי נצטרפו כאן ביחד שבת, אדם, דגים, שנזכרו בהם ג' פעמים ברכה בכל ששת ימי בראשית, ועל ידי זה מתקיים הכתוב (קהלת ד יב): "והחוט המשולש לא במהרה ינתק", ונמשכת על האדם ברכה גדולה.

על פי האמור מוסיף ה"בני יששכר" פרפרת נאה בדברי נעים זמירות ישראל (תהלים כג ב): "בנאות דשא יריבצנו על מי מנוחות ינהלני" - דש"א נוטריקון ד'גים ש'בת א'דם, והרמז בזה כאשר מתקבצים כל השלשה שסימנם דש"א - ד'גים ש'בת א'דם, אזי "על מי מנוחות ינהלני", כי בא שבת בא מנוחה עכדה"ק.

ישראל נמשלו לדגים שחיותם רק במים

כדרכה של תורה שנמשלה למים יש לומר טעם למנהג אכילת דגים בשבת, על פי מה ששינוי בגמרא (עז ג:):

"אמר רב יהודה אמר שמואל, מאי דכתיב (חבקוק א יד) ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו, למה נמשלו בני אדם כדגי הים, לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצוות מיד מתים".